

2017 egy észak-amerikai lutheránus szemével

Sarah
Hinlicky
Wilson

Mielőtt bármit mondanék, szeretném előrebocsátani: köszönettel tartozom az összes, a konferencián eddig elhangzott beszámolóért. Saját kicsiny gondolatcsírám erőteljes növekedésnek indultak, ahogy az előadások és a résztvevőkkel folytatott beszélgetések napsugarai megvilágították őket, hálás vagyok tehát mindenkinek. Mivel a korábbiakban már hallhattunk 2017 latin-amerikai és afrikai lutheránus megközelítéséről, saját előadásomban az észak-atlanti lutheránus perspektívát mutatom be olyasvalakiként, akinek kulturális és vallási elképzeléseit európai és észak-amerikai hatások formálták.

Ha szentelünk némi időt az elmúlt negyven év során a lutheránusok által is aláírt ökumenikus dokumentumok elolvasásának, érdekes mintázat rajzolódik ki szemünk előtt. Mai előadásomat néhány, általam fontosnak tartott példa bemutatásával kezdem.

Először is lássuk az 1973-as, az európai evangélikus és református egyházak közt létrejött *Leuenergi konkordiát*. A dokumentum az elején leszögezi: „A teológiai gondolkodás és az egyházi cselekvés módjának lényeges különbözősége miatt a reformátori atyák hitükért és lelkiismeretükért a sok közös vonás ellenére sem látták annak lehetőségét, hogy az elkülönüléseket elkerüljék. Az érdekelt egyházak ezzel az egyezséggel elismerik, hogy *egymáshoz való viszonyuk a reformáció óta megváltozott.*”¹ (3. pont. A dőlt betűs kiemelés itt és a további idézetekben is tőlem. – S. H. Wilson) A *Leuenergi konkordia* az érintett egyházak úrvacsorai tanítással, krisztológiával és predesztinációval kapcsolatos tételeit helyezi középpontba. A dokumentum célja, hogy nagyon röviden leírja azt a tanításra vonatkozó konszenzust, amelyben a mai evangélikus és református egyházak egyezsre juthatnak. Mindhárom rész végén egy-egy összegző megállapítást találunk. Az úrvacsorával kapcsolatban: „Ahol ez az egyetértés megvan az egyházak között, ott a reformátori hitvallások elítélő kijelentései *nem vonatkoztathatók* ezen egyházak jelenlegi tanítására.” (20. pont) A krisztológiával kapcsolatban: „Ilyen tényállás mellett ma nem tudjuk ismételni a korábbi elítélő kijelentéseket.” (23. pont) A predesztinációt illetően: „Ahol ez az egyetértés megvan az egyházak között, itt a reformátori hitvallások elítélő kijelentései *nem vonatkoztathatók ezen egyházak jelenlegi tanítására.*” (26. pont) A *Leuenergi konkordia* így végül arra a megállapításra jut *Az egyházközösség kijelentése és megvalósítása* című részben, hogy „a hitvallási iratok tanítást elítélő kijelentései [...] nem vonatkoztathatók az egyezséget elfogadó egyházak jelenlegi tanítására” (32. pont).

Ezután lássuk az 1999-es evangélikus–római katolikus *Közös nyilatkozatot* a megigazulás tanításáról.² A dokumentum a következő megfigyeléssel kezdődik: „A reformáció szemszögéből a megigazulás volt minden vita mélyén. Az evangélikus hitvallási iratokban és a római katolikus egyház trienti zsinatán tanbeli elítéléseket fogalmaztak

¹ A Leuenergi konkordia. *Lelkipásztor*, 50. évf. 3. sz. 1975. március, 133–139. o.

² *Az evangélikus–római katolikus Közös nyilatkozat a megigazulás tanításáról és ünnepélyes aláírásának dokumentumai*. Evangélikus Sajtóosztály – Szent István Társulat, Budapest, 2000.

meg. Ezek *mindmáig érvényesek* és egyházat szétválasztó hatásúak.” (1. bekezdés) Nem sokkal később ezzel szemben: „A jelen Közös nyilatkozatnak ugyanez a szándéka. Meg akarja mutatni, hogy az aláíró evangélikus egyházak és a római katolikus egyház e párbeszéd alapján *most* már képes kifejezni az Isten kegyelméből Krisztusba vetett hit általi megigazulásunk közös értelmezését.” (5. pont) Ugyanakkor „ez a Közös nyilatkozat is azon a meggyőződésen alapul, hogy az egyházak eddigi vitakérdései és a tanbeli elítélések meghaladásával *sem a szakadásokat és az elítéléseket nem kezelik könnyedén, sem pedig a saját egyházi múltjukat nem hazudtolják meg*. A Közös nyilatkozat azt a meggyőződést juttatja kifejezésre, hogy *a történelem során egyházaink új felismerésekre jutottak. Olyan fejlődést tapasztaltak*, amely nem csupán megengedi, hanem meg is követeli, hogy az elválasztó kérdéseket és elítéléseket felülvizsgálják és új megvilágításban lássák.” (7. pont) Az elválasztó kérdések ökumenikus vizsgálata odáig vezetett, hogy „a megigazulástan alapigazságairól konszenzus fogalmazható meg. Ennek fényében *a 16. század idevágó tanbeli elítélései ma már a másik félre nem alkalmazhatók*.” (13. pont) „Így a 16. századnak a megigazulástanról szóló tanbeli elítélései új fénybe kerülnek: *az evangélikus egyházaknak e nyilatkozatban előadott tanítása nem esik a trienti zsinat elítélései alá. Az evangélikus hitvallási iratok elítélései nem alkalmazhatóak a római katolikus egyháznak e nyilatkozatban előadott tanítására*.” (41. pont) Ugyanakkor „Mindez nem fosztja meg komolyságuktól a megigazulástanra vonatkozó elítéléseket. Közülük számos nem volt egyszerűen indokolatlan: megmaradnak számunkra »üdvös figyelmeztetéseknek«, melyeket figyelembe kell vennünk a tanításban és a gyakorlatban.” (42. pont)

Végül a *Healing Memories* című dokumentumot³ idézem fel, amely a Lutheránus Világszövetség és a Mennonita Világkonferencia kiengesztelődésének útját egyengette – a lutheránusok bűne az anabaptisták 16. századi tömeges üldözésének és kivégzésének támogatása volt. A történelmi múlt közös feltárásának részeként a következőket jegyezték fel: „A mennoniták elődeikként tekintenek a 16. századi anabaptistákra, akik a mai napig szerepet játszanak a spirituális megújulás és a teológiai tájékozódás terén, másfelől a lutheránusok a mai napig ragaszkodnak az Ágostai hitvalláshoz. [...] A lutheránusok és a mennoniták saját tanításaikhoz és a 16. századi tanításokhoz fűződő jelenlegi viszonya valamelyest eltérő a 16. századihoz képest. El kell végezni e változások történelmi leírását és szisztematikus értékelését.” (*Healing Memories*, 73. o.) Hasonlóképpen „nem egyszerűen annyi a kérdés, hogy a 16. századi anabaptistákra alkalmazott IX. és XVI. cikk elítélései helyesek-e (noha ennek megválaszolása feladatunk fontos részét képezi), hanem sokkal inkább, *hogy a két cikk állításai vajon a jelenben alkalmazhatók-e a mai mennonita felfogásra*. Ez utóbbi kérdés megválaszolásához nem elég egyszerűen megismételni az Ágostai hitvallás két idézett cikkét, és nem elegendő a mennoniták 16. századi spirituális eleinek kijelentéseire hivatkozni. Ehelyett mindkét félnek át kell gondolnia az elmúlt öt évszázad tapasztalatait, és figyelembe kell vennie *az egyházat, a társadalmat és az államot ez idő alatt érintő mélyreható változásokat*.” (Uo. 78. o.)

Mindhárom dokumentum osztja azt a meggyőződést, hogy a 16. század óta valami megváltozott. Ez a változás tényleg elegendő volt ahhoz, hogy a lutheránusok korábbi „ellenségei” – a reformátusok, a katolikusok és az anabaptista-mennoniták – ma már ne számítsanak ellenségnek. Bizonyos, hogy a változás részben a bennünket körülvevő világban rejlik, amelyben a politikai és katonai hatalom nem fonódik olyan erősen össze a keresztény egyházakkal, mint korábban. Ám ha nem is mindig valljuk be, a valóságban maguk az egyházak is változtak. Egyházaink belső változásai teszik lehetővé az olyan kijelentéseket, melyek értelmében a „a korábbi elítélések nem alkalmazhatók a párbeszéd mai résztvevőire”.

Egyfelől természetesen nyilvánvaló, hogy mindegyik egyház megváltozott. De hát hogy ne változtak volna meg? Az emberiség történetének perspektívájából ötszáz év sok idő. Másfelől ez a megfigyelés kellemetlen kérdéseket is

³ Angolul lásd: *Healing Memories: Reconciling in Christ. Report of the Lutheran–Mennonite International Study Commission. The Lutheran World Federation – The Mennonite World Conference, Geneva–Strasbourg, 2010. http://www.lwf-assembly.org/uploads/media/Report_Lutheran-Mennonite_Study_Commission.pdf. (Letöltés: 2010. július 15.)*

felvet. Egészen pontosan mi az, ami változott? És milyen okokból? Jó vagy rossz okokból? Milyen mértékűek voltak ezek a változások? Sok aggodalom forrása, hogy a változás esetleg a jelenünk táptalaját adó múlttal való kontinuitást vagy a hozzá való hűséget gyengíti. Ez az egyetemes keresztény hitvallásban az egyház apostoli jellegével hozható kapcsolatba: ahhoz, hogy az egyház egyház legyen, meg kell őriznünk a kontinuitást és az apostolok iránti hűséget, akik Jézus Krisztus fül- és szemtanúi voltak. Ezzel egy időben keresztényként apostoli módon kell tanúskodnunk az apostolok hitéről minden helyen és minden pillanatban, azaz minden egyes minket érintő probléma esetében. A változás kérdése annak a kérdése, hogy tanításunk és tevékenységünk valóban apostoli-e, mindkét értelemben: rendelkezünk-e az apostolok hitével, és gyakoroljuk-e azt olyan módon, hogy hangunkat saját korunk és környezetünk meghallhassa, és a hitben válaszolhasson. Az apostoliság utóbbi értelmezése a változás valódi és egyedül helyes indoka.

Az 1517-nek szentelt 2017-es megemlékezést igazából ez teszi annyira izgalmas ökumenikus üggyé. A *Leuenbergi konkordia*, a *Közös nyilatkozat* és a *Healing Memories* ökumenikus állásfoglalásai kapcsán mai egyházainkra fókuszáltunk, illetve azokra a lehetőségekre, amelyek segítségével együtt vallhatjuk meg az apostolok hitét. Ezek a dokumentumok ugyanakkor megengedik, hogy az egyházak hűek maradjanak saját múltjukhoz, még akkor is, ha az az egymástól való éles elhatárolódás jegyében telt. Nem fejtettük ki azonban, hogy *hogyan* is lehetséges ez. Hogyan juthatnak a felek egyezsége egymással és azzal a múlttal, amelynek során nyilvánvalóan *nem* értettek egyet? Ez az a probléma, amelynek következtében – úgy gondolom – a legtöbb szkeptikus tagadja, hogy az ökumenizmus mint olyan megvalósulhat. Általában vagy-vagy kérdésként merül fel: vagy a jelen, vagy a múlt, de semmiképp sem mindkettő együtt. Remélem, mindnyájunk számára világos, hogy a múlt és a jelen közti erőltetett választás katasztrofális elszegényedéssel jár. Ha egy egyház csak és kizárólag a jelenben és a jelennek él, saját feltevései és körülményei csapdájába esik, rövidlátó lesz, és bizonyosan elköveti azokat a hibákat, amelyeket a múltban már egyszer kezelt és orvosolt. Ugyanakkor, ha egy egyház csak a múltban és a múltnak él, küldetését nem teljesíti, és folyamatosan szűkíti kereteit, mivel csak azokat engedí magához, akik a vallásra mint változhatatlan múzeumi tárgyra tekintenek. Mindkét hamis alternatívától őrizkednünk kell.

2017 kapcsán közös ökumenikus kísérletezésre nyílik lehetőség, amelynek bonyolult, de lényegbevágó feladata a múlt és a jelen összekapcsolása – mégpedig a jövő érdekében, azoknak a híveknek a kedvéért, akik bennünket követnek majd. 2017 azzal az egyedülálló ökumenikus feladattal szembesít, hogy nyíltan és őszintén feltárjuk egyházaink lehetséges jelenbeli közösségvállalásának és saját, egymással ellentétes múltjának paradoxonát. Ehhez azonban változtatnunk kell rossz historiográfiai szokásainkon – tudniillik, hogy a történelmet magunk felértékeléseként és versenytársaink leértékeléseként beszéljük el. A rossz történetírói gyakorlatra példa, ahogy a lutheránusok minden pápában az Antikrisztus megtestesülését látták, ahogy a katolikusok el akarták hitetni, Luther azért indította el a reformációt, mert nem volt képes gátat szabni szexuális vágyainak, ilyen továbbá a mennonita mentalitásban kialakult áldozatszerep vagy az a pünkösdista felfogás, melynek értelmében az egyháztörténet nem más, mint teljes sötétség Nagy Konstantintól Lutherig, és így tovább.

Ha sikerül is a téveszmék zűrzavarát megszüntetni, minden egyházban találunk olyan alapvető meggyőződéseket, amelyek nemigen tűrnek meg maguk mellett másokat. Valószínű, hogy minden, a 16. század konfliktusaiban érintett protestáns fél – a lutheránus, de a református, az anglikán és az anabaptista-mennonita felekezet is – egyetért abban, hogy a reformáció *az evangélium újrafelfedezéséről* szólt, még akkor is, ha az evangélium követelményeivel kapcsolatban néhány részletet illetően más is a véleményük. A római katolikusok persze nyilván nehezebben fogadják el ezt a megközelítést, noha készséggel hajlandók beismerni az akkori nyugati egyházban uralkodó korrupciót és az egyházban terjedő teológiai tévedéseket. Mindennek ellenére kívánatos lenne, ha a 2017-es megemlékezésre a keresztények lehető legszélesebb köre reagálna, és azt hiszem, nyíltan meg kell vallanunk, hogy a legnehezebb feladat – amely egyszersmind a legtöbb figyelmet is igényli – a közös lutheránus–katolikus nézőpont kialakításának ösztönzése lesz, minthogy az egész 16. századi konfliktus kezdete Luther és Róma vitája volt.

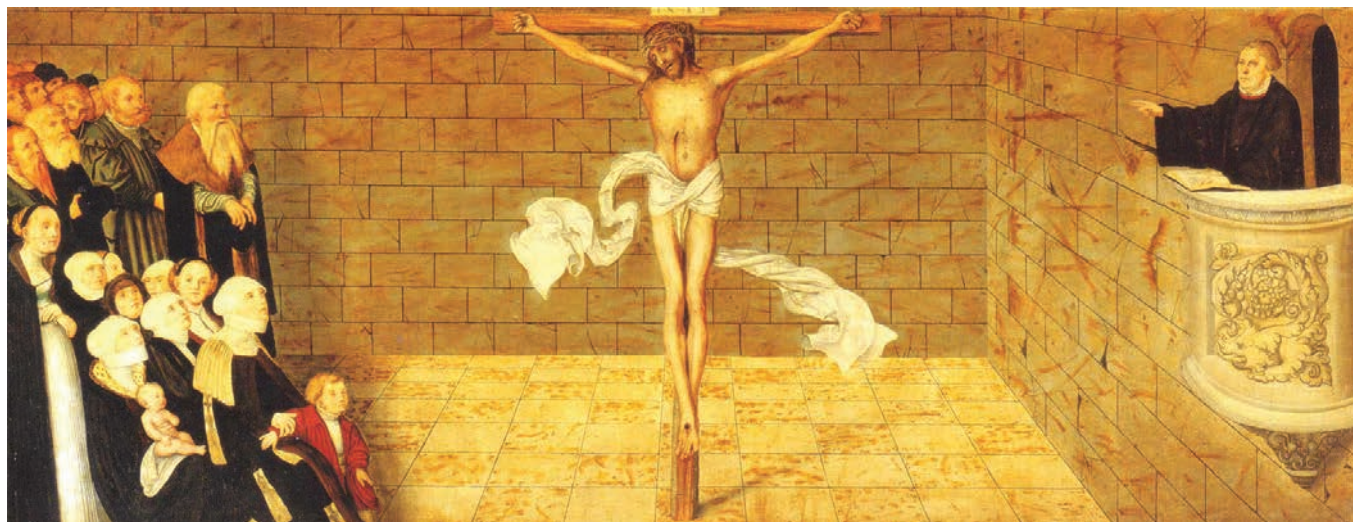
Nem akarok úgy tenni, mintha e nehézség megoldásának varázskulcsa a kezemben volna. Szeretném viszont megosztani a hallgatósággal a reformációkutatás egy új tézisést, amely nagy hasznunkra lehet, nem csupán a katolikus–lutheránus konfliktust illetően, hanem azáltal is, hogy helyet teremt a reformáció minden egyes irányzatának. Scott Hendrix Luther- és reformációkutató új megközelítést javasol, mikor a 16. századot a „rekrisztianizáció” századának nevezi.⁴ A középkor és a reformáció, a katolikus kegyesség és a protestáns reformok éles ellentéte helyett Hendrix így érvel: „A reformáció elindítói késő középkori keresztények voltak, s cselekvési tervüket az egész középkorra jellemző célkitűzés, az európai kultúra kereszténnyé tétele határozta meg.” „Azon igyekeztek, hogy a hit újra meggyökeresedjék, hogy Európa újra keresztény legyen.” (HENDRIX 2000, 561. o.) „A reformátorok természetesen különbözőképp képzeltek el a megvalósítás módjait, de abban a meggyőződésben még a legradikálisabbak is osztoztak, hogy a kegyesség középpontjába újra Jézust és a megváltást kell helyezni.” (Uo. 566. o.) „Luther látomásának lényege egy olyan vallás helyreállítása, amely a társadalmat szigorú krisztocentrikus kegyességre szorítja.” (Uo. 569. o.) Nyilvánvaló, hogy ugyanezt el lehetne mondani Zwingliről, Kálvinról, Bucerről, Menno Simonsról és a protestánsok szinte bármelyikéről.

Hendrix dolgozatában kitér a katolikusokra és az ő saját reformációjukra. Így ír: „A protestánsok között felmerülő nézeteltéréseket és a protestánsok és katolikusok közötti vitákat tekintve vajon van-e értelme egyetlen, közös jövőképpel rendelkező reformációról beszélni? Azt hiszem, ez lehetséges, ha a hit európai újragyökeresztetését a reformáció közös céljaként értelmezzük, és a nézeteltéréseket úgy fogjuk fel, mint a cél lehető legjobb elérésének különböző koncepcióit. A protestánsok és a katolikusok egyetértettek abban, hogy a középkori kegyesség visszaéléseinek véget kell vetni, de nem értettek egyet – ahogy a protestánsok sem maguk közt – a mértéket illetően.” (Uo. 568. o.) A trienti zsinat és a jezsuita mozgalom egyaránt értékelhető rekrisztianizációs kísérletként, noha nézeteikben természetesen markánsan eltértek a különböző protestáns csoportoktól. Stratégiájuk nem a rostálás és a tiszta lappal kezdés, hanem a legtöbb középkori szokás megtisztítása és megtartása volt.

Ha igaza van Hendrixnek, hogy az összes 16. századi irányzat elkötelezett a rekrisztianizáció iránt, akkor hogyan lehetséges – kérdezheti az itt ülők közül bárki –, hogy olyan ellenségesen viseltettek egymás iránt? Miért nem tudtak egységbe tömörülni? Hendrix szerint pontosan a rekrisztianizáció *sürgősségének* érzete vezetett a konfliktusok kibontakozásához. Így érvel: „Nem egyszerűen az egyház reformja volt a tét, a hiteles kereszténység fennmaradása forgott kockán. A reformátorok vezéralakjai közti nézetkülönbségekre ennél fogva nem tekinthetünk csupán békés vitára bocsátott eltérő, a kereszténység újragyökeresztetését leíró forгатókönyvekként. A bennük rejlő lehetőség tette őket inkább mérlegre – hogy tudniillik megőrzik-e a kereszténységet, vagy felgyorsítják annak hanyatlását. Azokat az elképzeléseket, amelyek magát a kereszténység létét fenyegették, mint például az anabaptisták szeparatista és közösségi irányzatait, hamarosan nem csupán lázítóknak, de istenkáromlóknak és így keresztényietlennek bélyegezték.” (Uo. 576. o.) E megfigyelésnek komoly következményei vannak, ezek egyikére a későbbiekben még visszatérek.

Hendrix a következő megjegyzéssel zárja cikkét: „...a reformáció emlékeztethet bennünket, hogy a kereszténység történelmi vallás, amely nem kötődik egyetlen megkülönböztetett kultúrához, és ebből fakadóan semmiféle keresztény világ nem tart örökké. A kereszténységet újra és újra meg kell gyökeresztetni, ahány társadalomba csak bekerül.” Tény továbbá, hogy „a kereszténység lassanként erodálódott. De minél jobban erodálódott, annál fontosabbak lettek a reformáció célkitűzései, ahogy azt a későbbi megújulási mozgalmakban – a pietizmusban, a metodista reformokban és az evangélikalizmusban – látjuk.” (Uo. 577. o.) Itt kezdenek kirajzolódni azok a vonalak, amelyek a 16. századi reformációt

⁴ HENDRIX, Scott H. 2000. Rerooting the Faith: The Reformation as Re-Christianization. *Church History*, 69. évf. 3. sz. 558–577. o. Lásd még bővebben: HENDRIX, Scott H. 2004. *Recultivating the Vineyard: The Reformation Agendas of Christianization*. Westminster John Knox, Philadelphia.

Id. Lucas Cranach: A reformáció oltárpredellája (Wittenberg, városi templom, 1540–47 között)

és a később kialakuló keresztény közösségeket összekötik – én a pünkösdi mozgalmat is hozzátenném Hendrix listájához. „A reformáció maga is egyfajta meghonosítási folyamat volt: a hit mélyebb meggyökereztetése a 16. századi Európa helyi és nemzeti kultúráiban. Ha a reformáció cselekvési tervét így nézzük, már nem is látjuk olyan idegennek a kereszténység globalizációját, s a kora modern Európa gazdag forrásul szolgálhat a globális kultúrák tanulmányozásához.” (Uo. 577. o.) Ahogy a missziói mozgalom és a főként a déli féltekén gyorsan növekedő újabb keresztény egyházak egyre közelebb kerültek a reformáció teológiai célkitűzéseihez, abból kitűnik, hogy milyen fontos a reformációt tágabb kontextusba helyezni, illetve hogy milyen fontos az üzenete azon egyházak számára, amelyek sokkal később alakultak meg.

Mi tehát az ökumenikus tanulság Hendrix egyháztörténeti megállapításaiból? Azt hiszem, megláthatjuk – legalábbis csíráállapotban – a mai egyházak közti kiengesztelődés és a szorosabb közösség kialakításának lehetőségét, miközben megőrizzük a folytonosságot és a hűséget saját múltunk iránt. Megállapíthatjuk, hogy *mindnyájan* vagyunk társadalmaink és a bennük élők hiteles, igaz és szabad megtérésére. Megállapíthatjuk továbbá, hogy *nem értünk egyet* a megvalósítás útjait illetően, ugyanakkor elismerjük, hogy e nézeteltérések saját egyházainkon *belül* ugyanúgy jelen vannak, mint a különböző egyházak *között*. A legnagyobb feladat számunkra az lesz, hogy továbblépjünk a térítési kísérletek kényszerű versenyztetésén, mintha szükségképpen végül csak egy egyház nyerhetne, s a többi veszítene. Az ökumenére nem úgy kell tekintenünk, mint a krisztianizáció különböző megközelítései közül a végső, a problémát egyszer és mindenkorra megszüntető megoldásra. Ez nem is lehetséges. A krisztianizáció minden helyen, minden nemzedék számára élő probléma és megoldandó feladat marad. Az ökumenizmus szerepe abban áll, hogy *lehetővé teszi a gyümölcsöző vitát*. Korábban nem szolgáltak eszközül gyümölcsöző érvek, csak egymás kölcsönös elítélése és démonizálása. Nem tanultunk egymástól, és csak magunk közt folytattunk párbeszédet. Ezáltal mindnyájan kisebbekké és szegényebbekké lettünk. Az ökumenikus találkozások révén megtanulhatjuk végre, hogy milyenek a *valódi* érvek – az izgalmas, tartalmas és megoldásra sarkalló érvek, amelyek elménket és szívünket is gazdagítják. Ezek az érvek nem a másik legyőzését szolgálják, hanem az evangélium győzelmét hirdetik a bűn, a halál és a gonosz felett. Ha megtaláljuk ezeket a valódi érveket, akkor a 16. századi reformációt ünneplő megemlékezésünkbe bele tudjuk foglalni a többi egykorú és azóta szárba szökkenett krisztianizációs és rekrisztianizációs

kísérletet a pietizmustól a metodistákon át a pünkösdistákig, a missziói mozgalomtól az új helyi egyházakig, illetve az ortodox egyház hosszú történetéig, amely Nyugaton javarészt ismeretlen. Mára már mindannyian rádöbrentünk, hogy a krisztianizáció és rekrisztianizáció kérdései itt és most égetőbbek, mint valaha. A rekrisztianizáció jegyében törekedhetünk rá, hogy együtt dolgozzunk, s ne egymás ellen.

Az eddig mondottak meglehetősen általános és elnagyolt képet festettek arról az ideális lelkiségről, amellyel 2017-et várjuk. Térjünk tehát ki néhány konkrétabb javaslatra. Természetesen lutheránus szemszögből fogok a többi lutheránushoz szólni. Mivel 1517 a mi nagy évünk, amelynek kapcsán elsősorban Luther Márton tetteiről emlékezünk, azt hiszem, elengedhetetlen kötelességünk, hogy ezt megfelelő módon és a megfelelő hangnemben tegyük az ötszázadik évforduló elkövetkezendő ünneppsorozatának keretében. Ugyanakkor azt is remélem, hogy ha nem is mindegyik, de számos javaslatom más keresztény gyülekezetek számára is releváns lehet.

Megítélésem szerint a 2017-es megemlékezésnek két aspektusa van, amelyeket egyforma súllyal kell kezelni. Az első a bűnbánat, a második az ünneplés fontossága. Ebben a sorrendben fogok róluk szólni.

Mit is kell megbánnunk? Ha mást nem, legalábbis a Luthertől eredő gyújtó hatású nyelvezettel szembeni engedékenységet, a zsidók és egyéb sebezhető csoportok becsmérlését, az erőszakos államhatalom túlzottan készséges kiszolgálását, saját egyházunk diadalmas öndicséretét a többiek kárára. Igazság szerint persze egyetlen történelmi mozgalom sem makulátlanul tiszta. A történelemben a helytelen viselkedésnek számos példáját láthatjuk – a lutheránusok sem képeznek ezalól kivételt. A rossz dolgokat ugyanakkor sem a történelemben, sem az egyháztörténetben nem hagyhatjuk figyelmen kívül és szó nélkül. A keresztény üzenet hirdetésének központi ügye, hogy meg kell vallanunk és meg kell bánnunk bűneinket, nem rejtegethetjük őket azzal a feltételezéssel, hogy már most tökéletesek vagyunk, mert tudjuk, Isten megbocsát, és visszaterel a helyes útra. Ez az egyetlen lehetőségünk, hogy tanúságunk hiteles legyen az egész világ számára. Meglehetősen ritka, hogy egy közösség vagy szervezet elismeri saját hibáit, kiteszi magát a többiek ítéletének, és nem él a magyarázkodás vagy az önvédelem eszközével. És akkor még nem beszéltünk a kilencvenöt tézis első pontjáról, amely a bűnbánatról szól: „Mikor Urunk és Mesterünk azt mondta: »Térjete meg!« –, azt akarta, hogy a hívek egész élete bűnbánatra térés legyen (Mt 4,17).”⁵

Örülök, hogy végre sikerült némi gyakorlatra szert tenni e tárgykörben. Az egyházi kapcsolatok történetében hihetetlen áttörést jelentett az LVSZ 2010-es közgyűlése, amely megvallotta a lutheránusok anabaptisták ellen elkövetett vétkeit, és bocsánatot kért mai követőiktől, a mennonitáktól. Nem szabad alábecsülni a bocsánatkérés jelentőségét – és nem is lehet ez az utolsó ilyen alkalom. Egyedülállóvá az alapos tényfeltárás iránti elkötelezettség teszi az eseményt. Nem általában kértünk bocsánatot valamely általánosságban vett sértésért, hanem megvizsgáltuk, pontosan mit és hogyan tettünk, megállapítottuk a következményeket, és beismertük a későbbi hatásokat. Mennonita társaink számára ez tette őszintébbé, egyszersmind hihetőbbé a bocsánatkérést. Bárcsak még több ilyen látnánk!

Ahogy említettem, az 1517-ben Luther és Róma közt kipattant konfliktus máig fennáll – véleményem szerint a bűnvallás és a megbocsátás kimunkálására a következő időszakban a lutheránus–katolikus dialógusban kell sort keríteni. Mondanom sem kell, ez mindkét oldalra vonatkozik, mindkettőnek bőven van mit megbánnia. Általános bűnvallásokkal már találkozottunk, lásd például a II. vatikáni zsinat dekrétumát az ökumenével kapcsolatban: „Alázatosan kérünk tehát bocsánatot Istentől és különvált testvéreinktől is, miként mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek” (7. §),⁶ vagy II. János Pál pápa 2000. március 12-i bűnvallását és bocsánatkérését Rómában. Ezek

⁵ *Luther Márton 95. tétéle*. Wittenberg, 1517. <http://mek.oszk.hu/00200/00203/00203.htm>. (Megtekintés: 2012. augusztus 8.)

⁶ *A II. vatikáni zsinat „Unitatis redintegratio” kezdetű dekrétuma az ökumenizmusról*. Róma, 1964. http://www.katolikus.hu/zsinat/zs_05.html. (Megtekintés: 2012. augusztus 8.)

azonban általános beismerések, nem egyediek. A bocsánatkérés napjainkban meglehetősen népszerű, fel is kínálják úton-útfélen. Nehéz komolyan venni a bocsánatkérést, ha a bocsánatkérő fél nem ásott saját nehéz történelme mélyére, és nem vállalta a teljes felelősséget azért, ami történt. Remélem, hogy a katolikus egyház teljes értékű partnere lesz a lutheránusoknak egy részletes bűnvallás és bocsánatkérés kidolgozásában, s ha mégsem, remélem, hogy a lutheránusokban lesz annyi bátorság, hogy előrelépjenek, és megvallják saját bűneiket. Milyen szép is lenne, ha mernénk másokat ámulatba ejtve nagyvonalúak lenni a bocsánatkérésben! Ehhez nem kell letagadnunk, hogy mit tettek velünk, és hogy hogyan üldöztek bennünket. Meg kell mutatnunk azonban, hogy rossz cselekedeteink beismerése akkor is érvényes, ha cserébe nem kapunk semmit.

A folyamat egy további elemeként ajánlhatnám egymás vértanúinak kölcsönös elismerését. Az utóbbi időben élénk ökumenikus érdeklődést váltott ki, hogy lutheránusok és katolikusok együtt haltak meg a náci és a kommunista diktatúrák idején, a sok példa közül egy az evangélikus lelkipásztor Karl Friedrich Stellbrinké, akit a náci három katolikus pappal együtt végeztek ki. A három katolikus pap vértanúságát elismerte a katolikus egyház, ők az úgynevezett lübecki mártírok. Az evangélikus lelkészt természetesen nem vették fel a sorba, holott ugyanazon okokból végezték ki őt is, és ugyanazt a hitet vallotta. Németországot leszámítva valószínűleg a legtöbb lutheránus sem hallott róla soha, katolikus sorstársairól pedig még kevésbé. A vértanúk közös elismerése egy lépcsőfok lenne egymás kölcsönös elfogadásában. Ennél is tovább kell azonban mennünk. 1540-ben Angliában a lutheránus reformátor Robert Barnest két másik „evangélikus” társával hite miatt kivégezték, három római katolikkal együtt, akiket felségárulással vádoltak. Íme, egy másik közös vértanúság, csak hangsúlyozottan más körülmények között, keresztények egymás közt! E különleges példa mellett számtalan esetben fordult elő, hogy katolikusok evangélikusokat végeztek ki vagy éppen fordítva. Mi, keresztények borzasztó dolgokat cselekedtünk egymás ellen, ugyanakkor a szemben álló felek hasonlóan rettenetes sorsokat mondhatnak magukénak. Ha meg akarjuk téríteni a világot, és el akarjuk vinni a jó hírt a világ végére is, nyíltan el kell ismernünk és el kell vetnünk egymás iránti gonosz cselekedeteinket, illetve el kell ismernünk a mártírok hitét, még akkor is, ha nem saját szűkebb köreinkből származnak.

Most pedig lássunk egy valamivel derűsebb témát, mégpedig, hogy mit is ünneplünk 2017-ben. Jómagam nem azt kívánom, hogy a lutheránus egyház megalakulását ünnepeljük – ez egyébként sem lenne 2017-ben aktuális –, talán 2030-ban, az *Ágostai hitvallás* megszövegezésének 500. évfordulóján több okkal gondolkozhatnánk ennek lehetőségén. 1517 olyan dátum, amely mindenekelőtt Luther személyére és a Szentírás tanulmányozásán alapuló teológiai, illetve gyakorlati reformjaira emlékeztet. A hitelesség kedvéért, úgy vélem, Luther ünneplésére kellene szorítkoznunk, nem pedig a tőle eredeztethető egyházakéra. Ezzel nemcsak a korábbi kerek évfordulókra jellemző diadalmaskodást előzhetjük meg, de azon egyházak számára is lehetővé tesszük, hogy részt vegyenek az ünneplésben, amelyek nem nevezik magukat „lutheránusnak”, mégis nagy tisztelettel adóznak Luther alakja előtt. Mindez természetesen még nem ad választ arra a kérdésre, hogy Luthert mely tulajdonságai alapján ünnepeljük. Személyét sokszor és sok mindenre felhasználták, s ezek közül ma már nem mindent tartunk egyformán hangsúlyosnak, lásd például Luthert mint nemzeti hőst.

A továbbiakban négy példát szeretnék bemutatni, amelyek révén hűen ünneplhetjük Luther teljesítményének legjavát. Számomra az ünneplés akkor lesz a legszebb, ha Luthert ablakként látjuk, amelyen át Jézus Krisztus fénye ragyog. A következők leginkább az LVSZ által világszerte összekapcsolt gyülekezeteknek szóló javaslatok, s nem a wittenbergi megemlékezéshez hasonló nagy, formális ünnepségekre vonatkoznak. Remélem, hogy e javaslatok közül többet más keresztény egyházak is megfontolásra méltónak találnak majd, csodálatos dolog lenne! Identitásunkat nem szabad, hogy a másokkal szembeni különbség határozza meg – ha mások is osztoznak hitünkben, örvendezzünk, ne féljünk!

(1) Közismert tény, hogy az anyanyelv fontosságának elismerése a reformáció központi témája volt, és sikerét is nagyban ennek köszönhette. Ezzel együtt azt hiszem, csak napjainkban vált világossá, hogy nem csupán gyakorla-

ti, de legalább annyira teológiai kérdéssel állunk szemben. Isten nem csak egy szent nyelven beszél. Isten minden emberi nyelven képes megszólalni, sőt Isten kifejezett *óhaja*, hogy minden nyelven megszólalhasson. Scott Hendrix megfogalmazásában a kereszténység nem kötődik egy kitüntetett kultúrához. Az anyanyelvi fordítás fontosságának elismerésére tehát kiemelt figyelmet kell fordítaniuk a lutheránus egyházaknak, nyelvészeti és kulturális tekintetben egyaránt. A 2017-es évforduló alkalmat kínál a fordítás iránti elkötelezettségünk felfrissítésére. Már most dolgozik számos lutheránus bibliatársaság, de jó volna látni egy, az LVSZ által megvalósítandó felmérés keretében, hogy egyrészt mely közösségeknek nincs még saját nyelvükre fordított bibliájuk, másrészt mely nyelvekre nem fordították még le Luther írásainak többségét és a *Konkordia könyvet*. Jó volna látni, hogy világszerte nagylelkűen pénzt és időt áldozunk e fordítási munkák elvégzésére. Hallottuk, hogy a fiatalabb lutheránus egyházaknak kevés a lehetőségük arra, hogy saját, közvetlen választ adjanak Luther teológiájára. Ahelyett, hogy Lutherről szóló könyveinkkel bombáznánk őket, engedjük őket magához Lutherhez, aztán tanuljunk mi tőlük!

(2) A fordítási munkához hasonlóan jó lenne, ha rendelkeznénk egy globálisan közös Luther-olvasókönyvvel. Egy kis kötetnyire való szöveg kiválasztása elegendő lenne. Ha én választhatnék, valószínűleg szerepelne benne a két birodalomról szóló tanítás, az első, torgau evangélikus templom szentelési beszéde, az *Értekezés a keresztyén ember szabadságáról* című írás és néhány előszó a Szentírás könyveihez. Vagy csupán a *Nagy káté*. Mindegy, mi is a végeredmény, jó lenne, ha az LVSZ minden tages egyházában elérhető lennének ezek a szövegek, a lelkipásztorok számára csakúgy, mint a hittantanárok számára – illetve minden érdeklődő laikus számára –, és néhány év leforgása alatt elérnénk, hogy a világon minden lutheránus klerikus ezen alapvető szövegekre hivatkozhasson, és elképzelése legyen arról, hogyan tudja saját környezetében élővé tenni ezt a teológiát. Mindez a közösségen belüli egység építését szolgálná, elmélyítené teológiai meggyőződéseinket, és nem engedné érvényesülni Luther küldetésének helytelen vagy pontatlan magyarázatait.

(3) Luther nagy formátumú hirdetője volt Isten szavának, és ugyanígy hirdette a szentségek hű és megfelelő használatát. Az úrvacsora szentségének helyreállítását tekintette az egyik legfontosabb végrehajtandó reformnak. Nem hagyta magát megfélemlíteni vagy félreállítani a szigorú gyónási feltételek által, és nemcsak a kenyeret szolgáltatta ki a népnek, hanem a bort is – Krisztus testét és véréát egyaránt. Több évszázad elteltével látható, hogy a lutheránusok kerültek a heti úrvacsoravételt, azzal a lehető legrosszabb kifogással, miszerint „az túlságosan katolikus”. Az ökumené idejében élünk, lutheránus barátaim! Ne legyen több ilyen buta kifogásunk! Az úrvacsora se nem evangélikus, se nem katolikus, nem más, mint Urunk Jézus Krisztus teste és vére, amely értünk és bűneink bocsánatáért adatott, és új közösséget épít. E szentség magunkhoz vétele legalább annyira része kellene hogy legyen heti istentiszteleteinknek, mint az ige hallgatása. Szép volna, ha 2017-re a világ összes lutheránus templomában osztanának úrvacsorát minden egyes vasárnapi istentiszteleten. A gyakorlati oldalon túl pedig örülnék, ha újra tudnánk értelmezni Luther gondolatgazdag felfogását Krisztus valóságos úrvacsorai jelenlétéről. Ez végtére is nem filozófiai kérdés, ahogy sokan gondolták. Az úrvacsora annak az élő leképezése, hogy nem nekünk kell felemelkednünk Istenhez – *ő száll le* hozzánk. A latin-amerikai és az afrikai evangélikusságról szóló előadásokban szíven ütött, mennyire testközeli a teológiájuk, sokkal inkább, mint a miénk, észak-amerikai lutheránusoké. A felvilágosodás és az ipari forradalom arra tanított meg bennünket, hogy idegenek legyünk saját testünkben, és ellenségesen szemléljük a testi tökéletlenséget magunk körül. Meg kell hallanunk, akár északi problémákkal küzdünk, akár déliekkel, hogy testvérünk és Urunk, Jézus teljességgel emberré lett, emberi testében valóban keresztre feszítették, és meghalt, majd megsebzett és szenvedő teste új életre támadt fel – *s ebben az új életben* jön el hozzánk a kenyér és a bor színében. Ha ezt megfontoljuk, olyan gyakran kívánunk majd az úrvacsorával élni, amilyen gyakran csak lehet!

(4) Negyedik javaslatom talán megütközést kelt egyesekben, de íme, elmondom: szeretném, ha minden egyes lutheránus gyülekezet újrakonfirmálna. Igen, szeretném, ha 2017 októberében, reformáció vasárnapján az egész

gyülekezet részt venne a konfirmációi liturgiában. Semmi nem tiltja a lutheri teológiában, hogy a konfirmációt megismételjük, és egyébként is, ez a keresztség megerősítése, amelyre legtöbbünk életében jóval azelőtt került sor, hogy emlékezhetnénk rá. Luther szerint pedig keresztségünkben meg kell erősödnünk minden áldott reggel! Noha gyönyörű hagyomány, hogy fiataljainknak megtanítsuk a *Kis kátét*, a legtöbb lutheránus soha többé nem találkozik vele életében – ez viszont tragikus. Ezért kérek minden lelkipásztort, hogy tanítsa a *Kis kátét* az istentisztelet keretében – esetleg a megelőző év folyamán a 2017-es ünnepségig – a hivatkozott bibliai szövegekkel együtt, hogy laikusainknak lehetősége legyen újrat tanulni saját hitüket és örökségüket, és hogy végül a „rekonfirmációs” istentisztelet során ismét nyilvánosan megvallhassák hitüket. A reformáció évfordulója ilyen módon Luthert eszközként használná. De elsősorban nem az embert magát ünnepezné, hanem Isten: az Atya, a Fiú és a Szentlélek értünk és megváltásunkért végzett munkáját, ahogyan azt megtanultuk Luthertől és Luther miatt.

Ez a négy javaslat természetesen nem fedi tökéletesen mindazt, amit Luther örököül hagyott az egyházra. Nem említettük az elhívás tanát, a keresztyén szabadságról tett gyönyörű vallomást, a kegyelem és a hit összefüggését vagy még közelebről a megigazulás tanát, a nevelés és a társadalmi megújulás fontosságát vagy a hívek egyetemes papságát. Ezek ugyanúgy részei a reformáció teológiai kincsestárának, s e kincsestárnak folyamatos újrafelfedezésre, új-meg-új-fajta, kreatív felhasználásra van szüksége az egyház minden egyes generációjában. Talán ihletet kap, és köztünk is lesz valaki, akinek támad egy remek ötlete, hogyan is lehet Luther teológiai tételeit újra életre kelteni! Bárhogy is döntünk egyházként, remélem, hogy döntésünk hozzájárul az egész világ meg- és újratérítéséhez, Isten nagyobb dicsőségére.

Fordította: Szűcs Kinga

Felhasznált irodalom

Az evangélikus–római katolikus Közös nyilatkozat a megigazulás tanításáról és ünnepélyes aláírásának dokumentumai. Evangélikus Sajtóosztály – Szent István Társulat, Budapest, 2000.

Healing Memories: Reconciling in Christ. Report of the Lutheran-Mennonite International Study Commission. The Lutheran World Federation – The Mennonite World Conference, Geneva–Strasbourg, 2010. http://www.lwf-assembly.org/uploads/media/Report_Lutheran-Mennonite_Study_Commission.pdf. (Letöltés: 2010. július 15.)

HENDRIX, Scott H. 2000. „Rerooting the Faith: The Reformation as Re-Christianization”. *Church History*, 69. évf. 3. sz. 558–577. o.

HENDRIX, Scott H. 2004. *Recultivating the Vineyard: The Reformation Agendas of Christianization*. Westminster John Knox, Philadelphia.

A Leuenbergi konkordia. *Lelkipásztor*, 50. évf. 3. sz. 1975. március, 133–139. o.

Luther Márton 95. tétele. Wittenberg, 1517. <http://mek.oszk.hu/00200/00203/00203.htm>. (Megtekintés: 2012. augusztus 8.)

A II. vatikáni zsinat „Unitatis redintegratio” kezdetű dekrétuma az ökumenizmusról. Róma, 1964. http://www.katolikus.hu/zsinat/zs_05.html. (Megtekintés: 2012. augusztus 8.)

Dr. Sarah Hinlicky Wilson az Amerikai Evangélikus Egyház (ELCA) felszentelt lelkésze, jelenleg Franciaországban dolgozik, a Strasbourgi Ökumenikus Kutatóközpont egyik professzora. Kutatási területe az evangélikus egyház és az ortodox egyház, illetve az evangélikus egyház és a püünkösdi mozgalmak kapcsolata. A független, evangélikus *Lutheran Forum* című negyedévi folyóirat szerkesztője. Hamarosan megjelenik a T & T Clark Kiadónál a nők felszentelését támogató francia ortodox teológusról, Elisabeth Behr-Sigelről szóló könyve.

